

The article shows that education reformation always intends bringing in scientifically grounded changes to the education. The opportunities of forming of scientific world's image of pupils by means of information technologies in education at Ukrainian secondary schools at the end of XX century are viewed in this article.

Key words: *scientific world's image, information technologies, electronic educational literature, computer-based textbook, educational telecasts.*

УДК 316.6-053.2/.5:314.7
ББК 88.5+60.54

І.М. Нікітіна
м. Варшава, Польща

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ МІГРАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ-ЄВРОСИРІТ

Мета статті. По-перше, проаналізувати наукові дослідження, в яких звертається увага на проблему впливу міграції на розвиток особистості дітей, батьки яких емігрували, і відображаються різні аспекти та фактори виховного процесу дітей-євросиріт. По-друге, сформулювати конкретні пропозиції та можливі шляхи подолання негативних наслідків трудової міграції на формування особистості дітей-євросиріт.

Постановка проблеми. З розширенням Європейського Союзу в 2004 році відкрилися нові, насамперед в економічному просторі, можливості для прийнятих країн центрально-східної Європи (серед яких Польща і країни Балтії), а також і для їхніх сусідів (України, Білорусії, Росії). Як наслідок, посилилася міграція робочої сили. Вже через декілька років учені підтвердили, що крім позитивних факторів процесів міграції, з'явилися і негативні наслідки, серед яких нове і досі мало вивчене поняття – «євросирітство».

Загальноприйняте визначення поняття «натуральне сирітство» означає втрату дитиною обох батьків. Існує також соціальне сирітство, коли дитина позбавлена родинного середовища не внаслідок смерті батьків, а через інші причини соціального характеру. До таких причин, окрім алкоголізму, насильства, змушення до тяжкої праці, довготривалого перебування батьків дитини поза родиною, коли діти залишаються позбавленими батьківської любові та опіки, належить також і євросирітство. Поняття «євросирітство», що почало носити масовий характер останні десятиліття, означає тимчасове або постійне перебування за кордоном (на території здебільшого Західної Європи) одного або двох батьків-емігрантів. У дослідженнях польських науковців Томаша Біліцького, Бартломея Вальчака, Юліти Войцеховської, Мірослави Контної, Марціна Мільчарського та ін. стверджується, що на території ЄС в останні роки кількість дітей-євросиріт зростає дуже швидко [1; 2; 3]. Явище це можна простежити і на території України. Адже за статистикою 93,5% трудових емігрантів до Росії та інших країн залишають вдома свої сім'ї (дані на 2001 р.) [12, с. 4]. Спонукає до цього складна матеріальна ситуація в родині, наприклад, з причин безробіття чи недостатньо оплачуваної роботи тощо.

Унаслідок трудової еміграції великих потоків населення з'явилися також і проблеми, що стосуються виховання та формування світогляду євросиріт у таких суспільних інституціях, як родина, школа і церква. Це, насамперед, проблеми психологічного та суспільного характеру, з якими зустрічаються щоденно вихователі, родичі та правні опікуни. У цьому напрямку, на жаль, проводиться дуже мало наукових досліджень, тому метою статті є звернення уваги на проблеми формування особистості дітей-євросиріт у складних умовах навчально-виховного процесу. У статті аналізується явище євросирітства, розглядається досвід учених Польщі та окремих українських дослідників із цього питання.

Виклад основного матеріалу. Розуміючи важливість проблеми, польські вчені з різних наукових середовищ проаналізували та дослідили явище євросирітства і пов'язані з ним впливи на психічний і духовий розвиток дитини.

Відомо, що особистість людини формується з дитинства. Впливає на цей процес безліч факторів різноманітного характеру (соціальне середовище, умови життя, чинники виховання, матеріальні статки тощо). Але передусім, найбільший вплив на становлення та психічний розвиток особистості має родина, яка повинна дати членам сім'ї почуття безпеки та стабільності [5]. Саме батьки – перші вихователі – є найбільш відповідальними за своїх дітей, а вже потім – школа та моральні авторитети, які зустрічаються дитині на шляху формування світогляду та самостановлення.

Таким чином, варто звернути увагу на такий фактор як трудова еміграція батьків, які залишають без їхньої участі у виховному процесі власних дітей. Майже усі дослідження, що стосуються євросирітства, розглядають негативні наслідки цього явища на психоемоційний розвиток дітей. Доведено, що більшість батьків, які емігрували з ціллю заробітку, мали скрутне фінансове становище [1]. Тому серед позитивних аспектів можна підкреслити той факт, що внаслідок еміграції економічна стабільність таких сімей створює нові можливості для членів родини, що залишилися вдома [6]. Серед найбільш суттєвих переваг матеріального забезпечення є надання можливостей власним дітям навчатися у різноманітних закладах освіти, влаштування поїздок за кордон і створення гідних умов життя. Проте, матеріальна самодостатність євросиріт у більшості випадків не тільки не сприяє їх розвитку, але й навпаки, має деструктивні наслідки у розвитку психічної та духовної сфери особистості.

Дослідження науковців, що стосуються явища євросирітства та його безпосереднього впливу на процеси самостановлення дітей-євросиріт, довели, що довга розлука з батьками, передусім, негативно позначається на психічному розвитку особистості молодих людей [4]. Отож, різні наукові та популярно-наукові джерела висловлюють у своїх висновках аналогічні тези з цього питання і звертають увагу на такі факти та негативні аспекти євросирітства:

- Соціолог Б. Вальчак вважає, що поняття «євросирітство» не є правильним, таким, що віддзеркалює дійсний стан цієї проблеми, краще, на його думку, розглядати це явище як «євроусамітнення». Адже з приводу виїзду батьків дитина відчуває себе самотньою як у фізичному, психічному, так і в моральному плані. З його досліджень випливає, що ця проблема може стосуватися навіть майже 23 % дітей у Польщі [3] (за даними на 2008 р. кількість євросиріт у Польщі становила 110 тис. осіб [1]).

- Діти залишені батьками переважно на старших братів чи сестер, дідусів, бабусь, інших родичів чи сусідів і, так чи інакше, їм через різні причини не забезпечується належна опіка [2; 13, с. 2]. Вони відчувають себе покинутими і рідко звертаються по допомогу до вихователів шкільних і позашкільних закладів освіти. На жаль, школа дуже часто не може допомогти забезпечити психологічну підтримку таким дітям, оскільки не володіє інформацією про кількість євросиріт у своєму закладі [1].

- М. Контна, як представник Комітету Охорони Прав Дитини у Польщі, стверджує, що довготривале (і навіть тимчасове) перебування дітей без батьків призводить до появи стресів, фрустрацій і депресій [3]. Такі стани можуть призвести до відхилення у розвитку особистості дитини та інтелектуальної незрілості [1]. Без відповідної моральної підтримки та родинного тепла діти часто починають погано вчитися. Молодші реагують на нестачу батьківського тепла постійним відчуттям знедолення та зради, а доросліші втрачають почуття вартості родинного дому, часто перебуваючи поза ним (на вулиці, в сім'ях своїх знайомих, у розважально-торгових центрах, на позашкільних заняттях різного характеру тощо) [3].

- Для дитини виїзд батьків є глибокою психологічною травмою. Бажаючи компенсувати відсутність душевного тепла, батьки виділяють дітям достатні грошові кошти

для життя. Проте, така матеріальна підтримка та відчуття дитиною певної «свободи» може проявлятися як у невідвідуванні шкільних занять, так і у вживанні алкоголю чи наркотиків [3; 7; 8]. Характерною для дітей-євросиріт є їхня агресивність до оточуючих людей [1]. У результаті, в молоді можуть з'явитися проблеми з правосуддям [6].

– Викладачі та студенти педагогічного факультету Куявсько-Поморської Вищої Школи в Бидгощі провели анкетування з метою дослідження впливу міграції на особистість молодих людей, які показали, що майже 49% євросиріт мають емоційні проблеми, труднощі з навчанням; в подальшому можуть мати депресивні симптоми та песимістичне ставлення до життя [4]. Таким чином, доведено, що негативний вплив на розвиток особистості дітей-євросиріт є беззаперечним.

– Стосовно ситуації, коли дитина не має постійного контакту з одним із батьків, то нею втрачається так званий «взірець статі». У майбутньому це може вплинути на її сприйняття сімейних цінностей, невластиве виконання родинних ролей, а також мати труднощі у статевому визначенні чи у формуванні тривалих зв'язків [2; 5]. Якщо ж дитина виховується взагалі без емоційного контакту з батьками, то наслідками цього можуть бути самоізоляція, пасивне ставлення до оточення, усамітнення, навіть психічні розлади [5].

– У випадку старшої молоді негативним явищем є прийняття на себе суспільних ролей, взяття на себе відповідальності у вимірі, що перевершує емоційні та психічні можливості людини в такому віці. Часто проявом цього є постійний стрес, в якому і перебуває молода особистість [5].

– Серед головних негативних наслідків трудової міграції слід звернути увагу на руйнування сімейних стосунків і родинних зв'язків між членами родини в цілому, втрату морально-культурних цінностей, що передаються поколіннями, занедбання сімейних традицій, негативне ставлення до виконання суспільних обов'язків щодо держави. Саме в умовах «мігрантського» способу життя батьків формується особистість молодшої людини, яка в період своєї ідентифікації та пошуку моральних взірців та ідеалів, знаходиться у кризі самовизначення [13, с. 2].

Отже, проаналізувавши різні та негативні аспекти євросирітства та їх вплив на особистість дитини, можна стверджувати, що дана проблема є важливою і має нагально вирішуватися суспільством, щоб запобігти її негативним наслідкам.

Досвід у розв'язанні психолого-педагогічних проблем євросирітства країнами Європи є на сьогодні ще не достатньо напрацьованим, проте перші паростки його переконують науковців і практиків у тому, що чим швидше відбудеться активізація у цьому напрямку, тим раніше можна буде відчути реальні зрушення у цьому питанні. Власний шлях розв'язання проблем євросирітства на сучасному етапі знаходить польська спільнота. Наприклад, питанням євросирітства у Польщі зайнялося міністерство праці. З цього приводу було створено законопроект про так званих замінних батьків. Така особа, на думку авторів законопроекту, є ознайомитися з проблемами дітей-євросиріт і є відповідальною за певний район, область, регіон. Серед обов'язків – узгодження шляхів вирішення соціальних проблем євросирітства з державними установами. Законопроект також передбачує створення відповідних оперативних груп, до складу яких увійдуть вихователі, психологи, працівники родинних судів і співробітники поліції. Це дало б змогу своєчасно допомогти як матеріально, так і морально дітям батьків-емігрантів. Головною метою міністерства, таким чином, було б передбачення проблем, пов'язаних із відсутністю батьків, уникнення в майбутньому можливої ситуації появи безпритульних дітей [8]. Проте, такі заходи соціально-економічного характеру є недостатніми, оскільки проблема стосується й інших сфер життя потенційних батьків-емігрантів.

Методичний радник Марія Дембска, спираючись на соціальні дослідження Б. Вальчака, що стосуються виховних і навчальних проблем із питань євроміграції, запропонувала деякі

практичні ініціативи психолого-педагогічної допомоги дітям євросиротам у шкільних закладах. Насамперед, вихователі та класні керівники повинні проявляти більшу зацікавленість проблемами дітей трудових мігрантів, розраджувати та підтримувати їх у життєвих ситуаціях. З цією метою вчителям потрібно налагодити співпрацю з новими опікунами та допомагати учням у виконанні домашніх завдань. Також потрібно залучати дітей за їхніми потребами та нахилами до позашкільної гурткової роботи, що позитивно впливатиме на їхній психоемоційний стан (для цього, наприклад, можна запропонувати участь у «терапевтичних світлицях»). Допомогою буде й організація підтримки з боку ровесників. Вагому допомогу можна одержати з боку громадських організацій (наприклад, у матеріальну плані) і державних інституцій (родинних судів, поліції тощо), що займаються ситуацією дітей сиріт та їхнім правовим захистом [11].

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» роль українського суспільства у вирішенні проблеми євросирітства вбачає в поширенні серед громадян інформації про дане явище та спрямування зусиль спільноти до подолання проблем дітей-євросиріт. Одним із перших кроків інституту стало створення проекту «Діти емігрантів про себе» (2008 р.), в якому були представлені дитячі малюнки, поезія та проза. Після аналізу збірки соціальні психологи та педагоги підтвердили, що багато творів мають філософський характер, діти описують дорослі проблеми, виражають драматизм, відчуття самотності та розлуки з батьками [9; 10]. Таким чином, акцентовано увагу спільноти на негативному впливі явища міграції на творчу особистість молодих людей.

Під час презентації проекту «Діти емігрантів про себе» проводилися дискусії, що показали вагомість проблем психоемоційної сфери дітей-євросиріт та їхніх батьків. Також було загострено увагу дослідників на тому, що для успішної роботи шкільних психологів відчутно бракує відповідної наукової літератури, методичних посібників, тренінгів і семінарів з підвищення кваліфікації психологів. Тому після обговорень цих питань було прийнято деякі корективи, скеровані до органів державної влади з приводу подолання соціальних, психологічних, емоційних проблем євросиріт і трудових мігрантів і визначено загальну стратегію роботи у цьому напрямі:

- Організаторами, у першу чергу, запропоновано діяти в галузі законодавства. А саме, потрібно було прийняти закони, які б стосувалися легалізації міграційної політики України, враховуючи усю складність процесів трудової міграції та їх наслідки. Обговорено також ймовірну потребу створення державного органу з питань міграційної політики та управління процесами трудової міграції, вирішення нагальних питань, оскільки надзвичайно важливо порушувати питання легалізації мігрантів на міжнародному рівні.

- У соціальній сфері запропоновано розробити методики, які б допомогли дітям подолати труднощі на психоемоційному рівні та адаптуватися в новій життєвій ситуації.

- Стосовно батьків-мігрантів, пропонувалося створення більшої кількості центрів інформування та консультування з питань міграційної політики країн, до яких відбувається еміграція. Так звані контакт-центри, на думку експертів, надавали б юридичну допомогу, інформуючи про можливі проблеми та труднощі пов'язані з виїздом за кордон.

- Щодо національної політики України, необхідно визначити пріоритети, які спрямовувалися б на збереження громадської свідомості та національної ідентичності трудових мігрантів. Перевага у міграційній політиці уряду повинна, насамперед, бути ефективною у напрямі об'єднання зусиль державних органів і залучення їх до вирішення питань громадськими та політичними організаціями, релігійними громадами, освітніми закладами тощо. Варто налагодити також співпрацю із закордонними громадськими організаціями, що займаються допомогою мігрантам та їх сім'ям [10].

Висновки. Проаналізувавши наукові дослідження з питань впливу процесів міграції на розвиток особистості дітей-євросиріт, можна стверджувати, що загалом наслідки трудової міграції батьків є здебільшого негативними, такими, що руйнують родинні зв'язки та деструктивно впливають на психічний, фізичний і духовний стан дитини. Зокрема, найчастіше науковцями обговорюються такі негативні аспекти євросирітства у психічній площині, як почуття самотності, фрустрації, відсутність почуття безпеки, стреси, депресії, психологічні травми тощо. Стосовно виховного процесу та соціальної сфери, у дітей простежуються проблеми з навчанням, агресія, рідше алкоголізм чи наркозалежність. Серед інших моральних цінностей дітей страждає, передусім, інституція родини – руйнується зв'язок батьки-діти, порушуються сімейні відносини загалом, що часто проявляється у песимістичному ставленні особистості дитини до життя. Вищенаведені приклади підтверджують, що потрібно вжити конкретних ефективних заходів для вирішення проблем, пов'язаних з євросирітством:

– Найпершими кроками у цьому напрямку має бути забезпечення дітей-євросиріт та їх опікунів відповідною підтримкою психологів і педагогів. На цьому наголошують як польські, так і українські науковці.

– Батькам євросиріт потрібно усвідомлювати, що в даній ситуації кращим виходом буде виїзд дітей (хоча б тимчасовий) разом із батьками до іншої країни та створення їм нормальних умов навчання та виховання [7].

– Важливо підвищувати соціальну свідомість та обізнаність громадян, створювати організації та центри допомоги євросиротам, усвідомлюючи відповідальність суспільства за майбутні покоління.

– Проблеми дітей-євросиріт і їхніх батьків мають спонукати державу до змін у міграційній політиці, а також до розробки програм психологічно-педагогічного характеру та фінансування наукових проектів дослідницьких інститутів із питань впливу трудової міграції на самостановлення молоді.

Література:

1. http://www.magazynfamilia.pl/artykuly/Polskie_eurosieroty,679,117.html
2. <http://media.wp.pl/kat,1022943,wid,11721074,wiadomosc.html?tid=19b38>
3. http://www.cogito.com.pl/PrezentacjaPisma/92/Temat_Numeru_Eurosieroty.html
4. <http://www.kpsw.edu.pl/eurosierota,badanie,wydzial,pedagogiczny,raport>
5. http://dublinek.net/czytelnia/article?jdnews_id=2487295&cat_id=50
6. <http://www.psychologia.net.pl/serwis.php?level=632&rok=2008>
7. <http://nowy.ekai.pl/szuflada/protected/181079/w0805pqluo9ggsz6/>
8. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1118078.html>
9. <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2008/12/01/36453/>
10. http://www.mio.k.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=378:-l-r&catid=34:q---q&Itemid=91
11. http://www.cen.edu.pl/cen_serwis/index.php?art=345&id=7&id2=15
12. Білецький С., Хахлюк А. На роботу за кордон//Політика і час.– 2001. – №4. – С. 3-7.
13. Блинова О. Міграційні установки сучасної молоді України // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – №7. – С. 1-4.

Головною ідеєю статті є розгляд негативних та позитивних наслідків міграції, що безпосередньо впливають на формування особистості дітей-євросиріт, кількість яких зростає швидкими темпами з кожним роком.

Ключові слова: євросироти, формування особистості, виховання, трудова міграція, психічний розвиток, негативні наслідки.

Главной идеей статьи является рассмотрение негативных и позитивных последствий миграция, которые непосредственно влияют на формирование личности детей евроирот, количество которых растет быстрыми темпами с каждым годом.

Ключевые слова: евроироты, формирования личности, воспитания, трудовая миграция, психическое развитие, негативные последствия.

The main idea of the article is to present the negative and positive consequences of the migration, which have a direct influence on the mind development and personality formation of the children called euroorphans, the quantity of whom is quickly increasing from year to year. The scientific researches have improved, that there are more negative influences than positive aspects of this problem. Amongst them are mental and emotional problems such as isolation, stress, frustration, depression, loneliness, difficulties in studies and contacts with others, aggression, taking drops, problems with alcohol and others. Moreover, there are some social problems as pessimistic attitude to life, problems with self-identification, loosing some family values, traditions, intergenerational connections etc. That's why is so important to inform the society about the social orphans» problems. First of all, our country should change its migration politics. It is very important to finance some scientific projects connected with influences of migration on personality formation of the euroorphans and create pedagogical and psychological programs to help these children.

Keywords: euroorphans, forming of personality, education, labour migration, psychical development, negative consequences.